

bro mari Indiæ gignuntur, nulla esse dicamus, quia nunquam vidimus? Omnia tollamus ergo, si ita placet, quæ aut historia nobis, aut testes graves & probati adferunt. Ita sit, ut mediterranei mare esse non credant, nec in insula nati, in qua lepusculos vulpeculasque solum viderint, credant leones & pantheras esse: si vero de elephanto quis dicat, etiam rideri se putent. Historiæ igitur fides vel certa habenda est, cum in idem auctores universi consentiunt. Certa quippe apud homines ea sunt, quæ negari sine pervicacia & stultitia non possunt. Præclare itaque Iosephus 1. contra Apionem lib. illud veritatis historiæ signum certum esse dixit, si de iisdem rebus eadem omnes conscribant. Verum de his, licet breviter, diximus tamen quod satis est. Nam his paucis expositis, nisi ego fallor, qualis quantaque sit historiæ humanæ auctoritas facile intelligetur. Historia nimirum etsi, ut Quintilianus ait, scripta est non ad probandum, sed ad narrandum: aliquid tamen sine dubio probat, probabiliter fere; nam aliquando etiam necessaria. Nunc argumenta contra historiæ fidem posita diluamus.

CAPVT V.

Vbi respondetur argumentis capituli tertii.

Respon.
ad 1.

NON est facile contrarias obiectiones excutere, sed excutiendæ sunt tamen. Atque in primo argumento quidem non Osiander modo, verum etiam catholici quidam omni vi & ratione contendunt, id, quod de duobus patribus Ioseph naturali & legali refertur, commentum, portentum, monstrum, somnium esse. His enim nominibus sententiam illam Africani notandam putant. Certe auctor lib. (1) quæst. veter. & nov. testam. sive Augustinus is fuerit, seu quispiam alius, sententiam eam asserit nec probabilem esse, nec ad ullam rem proficere: ne sit qui existimet veterem historiam

(1) Quæst. 36.

solis junioribus displicuisse. Vtuntur autem hi ad Africanam traditionem infirmendam argumentis huiusmodi.

Primo quod nullum vel testimonium, vel exemplum nec e sacris, nec ex profanis Hebræorum literis erui possit, quotalis primogenitus filius defuncti nuncupetur: non ergo mortuus ille pater primogeniti vocabitur.

Deinde, ut demus, inquit, quantumvis iniqua conditione eiusmodi primogenitum duos patres sortitum esse, adhuc tamen nihil faciet, ut Evangelicæ discrepantiæ scrupulus eximatur. Nam legalem fuisse defuncti germanus, simulque cum eo habitasset, quemadmodum Deut. 25. evidentissime traditur. Illud vero non contingit nisi ex eodem patre natis: nam qui diversos habent patres, ii diversas etiam capiunt hæreditates, atque adeo non habitant simul. Nunc autem Iacob & Heli, nec fuerunt ex iisdem patribus, avis, aut proavis: nec simul habitare potuerunt, cum alter censetur in posteris Nathan, alter in posteris Salomonis. Nam, quod etiam argumentantur, Ioseph non fuisse vocatum nomine patris legalis, quæ res erat necessaria iuxta illam Deut. legem, id exiguum sane ac mendicium argumentum est, cui Augustinus & 5. lib. quæst. in Deut. quæst. 46. & lib. 2. retract. cap. 12. nullo negotio respondet. Mihi vero opinio communis magis placeat: quamvis illorum opinio non displiceat, qui asserunt, Heli Iosephi focerum fuisse, eundem, qui & Ioakim parentem virginis Mariæ; ut Lucas Genealogiam Christi per matrem attexuerit: Matthæus vero per eum, qui pater putabatur. Nec proinde tamen Genealogiam mulierum contra scripturæ usum Evangelista texuit. Nam cum ait, *qui fuit Heli*, relativum ad Christum referendum est, ut sit sensus. Et ipse Iesus putabatur quidem esse Iosephi, at re vera non illius fuit, sed Heli. Cum enim sine virili opera ex virgine matre natus sit, nullum habuit in terris, cuius filius vere dici posset præter Heli, qui avus scilicet ipsius maternus erat (2). Ne quis ergo miraretur, quod in texenda genealogia Christi ab

(2) De verb. signi. Nam & 165.

nepote statim traherit ad avum, interiecit causam : quia Ioseph, quem patrem Christi dicere debebat, non vere erat pater, sed putabatur. Quanquam & relativum ad Ioseph quoque referri potest, ut intelligas eum fuisse Heli non naturalem filium, sed ad eum modum, quo generi focii filius esse dicitur. Itaque Iosephum evangelistæ ad parentes suos retulerunt, alter ad eos, quos ex se habuit, alter ad eos quos ex coniugio sortitus est. Huius opinionis Augustinus lib. quæstionum evangelicarum 2. quæst. 5. meminit. Hanc tenuit auctor libelli cuiusdam de ortu virginis, qui Hieronymo falso tribuitur. Hanc Ioannes Annius, Ioannes item Lucidus, Georgius Wiccelius, alique nonnulli iuniores amplexi sunt. Huic etiam nominum significatio consonat. Nam Ioakim, Eliachim, Heli, idem fere significant (3), proque eodem fere usurpantur 4. Reg. 23. 2. Paral. 36. Probabilis opinio hæc sit. Quis negat? Sed ne ipsa quidem certa est. Osiandri enim argumenta, quæ ille firma esse existimat, sunt profecto infirmissima. Obiicit primo nusquam in sacris literis reperiri, quod ille primogenitus filius mortui nuncupetur. Id vero de more impudenter obiicit. Si enim Obed filius Noemi, illique natus esse dicitur, cur non dicatur natus (4) Maaloni, huiusque proinde etiam filius? Item (5), *Accipiet eam, inquit, frater eius, & suscitabit semen fratris sui, & primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit.* Præterea, æquid obsecro est suscitare semen fratri, nisi filium illi gignere? (6) Quid? Nonne illud manifestum est, ille sciens non nasci sibi filios, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur? Genes. 38. At hæc ipsa loca retulit Osiander. Retulit quidem, sed ita tamen, ut apertis testimoniis respondere nequiverit, nisi hæreticorum ritu aut vulgatam editionem accusaret, aut etiam scripturæ & verba & sensum eluderet. Nam sanctorum omnium communem intelligentiam pro nihilo habere est illi familiare & cum cæteris Lutheranis gentile ac proprium. Iam quod secundo lo-

(3) Philo Anianus tradit, Syris & Aegyptiis Ioakim, Eliachim & Heli esse synonyma. (4) Ruth. 4. (5) Deut. 25.
(6) Matth. 22. Luca 20.

eo accipit, fratres, de quibus lex loquitur, simul habitare oportere, id est in eadem hæreditate paterna, atque adeo germanos esse ab eodemque patre genitos : speciem fortasse veritatis habet, veritatem nullam profecto habet. Fratres quippe in illa Deut. lege non germani modo intelligendi sunt, verum etiam consanguinei, qui scripturarum usu fratres appellantur. Id quod non communiter solum sanctorum omnium sententia, sed aperto scripturæ testimonio comprobari potest. Booz enim Maalonis non germanus erat, sed propinquus. Nec confundimus nos negotium redemptionis cum negotio leviri, quod Osiander calumniatur. Sed contendimus, summoque omnino iure contendimus, exemplum libri Ruth, ad legem illam Deuter. pertinere. Alioqui, si eos simul habitare interpretamur, qui in eadem hereditate paterna habitant, cur non magis, nam hoc simplicius est, eos, qui in eadem domo? Ita quamvis fratres germani sint, nisi eandem domum habeant communem, ea lege minime tenebuntur. Quod ne Osiander ipse quidem, quamlibet perfricta fronte, concessurus esset. Exponamus igitur, quod & Hebræorum mos, & legis ratio exigit, tum etiam fratres habitare simul, cum in eodem oppido, vel civitate habitarent. Id vero non duobus solum uterinis, quales Iacob & Heli fuisse perhibentur, usu venire potuit, sed propinquis etiam aliis vel remotis. Nihil ergo nos Osiandri argumenta movent, quominus fidem Africano habeamus. Illud forte movere potest, quod in tertia conclusionis capituli superioris asserimus, communem scriptorum omnium traditionem certo, nedum probabiliter pro vera historia habendam esse. Huic autem Africani traditioni historici omnes ecclesiastici testimonium perhibent. Igitur non modo probabilis, sed certa illa doctrina erit, quæ duos patres Ioseph legalem & naturalem inserit. Minime vero. Multum enim refert, res gestas qua historici asseveratione narrent. Si enim is ipse, qui primus auctor historiae fuit, rem non ut visam ac certam, sed ut auditam & incertam scripserit, tunc qui simili temperamento rem ceu probabilem referunt, si quamvis consentiant omnes, non faciunt tamen historiae firmitudinem. Porro autem Africanus, unde ceteri hanc historiam acceperunt, nihil præter auditum habuit, nec referen-

tibus certam habuit fidem. Nam postquam rem, per inde ut a Iudæis quibusdam acceperat, ad Aristidem retulisset, huiusmodi verba, Musculo interprete, adiecit. *Sive irque ad hunc modum, sive aliter habet res ista, non poterit quisquam, meo iudicio, clariorem illius scilicet, qua obiecta erat Evangelistarum discrepantia, expositionem reperire. Quisquis autem æquo animo prædicitur est, idem quod nos curabit, etiamsi certum desit testimonium: ob id videlicet, quod meliorem ac veriorum expositionem proferre non poterit. Evangelium sane per omnia qua vera sunt tradit. Hactenus Africanus. Quibus verbis satis ille significat, si componendis Evangelicis ratio alia quæcunque probabilior appareret, eam se libenter amplecturum. Quæ omnino res & Augustinum & Thomam (7) videtur compulsisse, ut præter hanc alias quoque rationes tollendæ discrepantiæ investigarent. Sed de primo argumento satis multa diximus.*

Resp. ad
2.

Ad secundum vero dicendum est, huiusmodi quoque res non tam ex fide historiae, quam ex probabili eorum coniectura pendere, qui sacras literas interpretantur. Non est enim aliquis probatus auctor, qui asserat se præter Mariam aliam Iosephi uxorem aut vidisse, aut certis testibus accepisse. Sed cum in evangelio fratres Domini legerentur, & religio veteret filios Mariæ suspicari: scripturæ expositoribus coniectandum fuit, quoniam id pacto fieri poterit, ut veritas evangelii cum Mariæ perpetua virginitate congrueret. Ita quidam filios Ioseph ex alia uxore intulerunt, Christique proinde fratres non veros, sed qui putarentur, interpretati sunt: nam & Ioseph non verus erat pater, sed putabatur. Neque horum coniectura vana commentitiæque fuit, nullave ratione tantum ad respondendum hæreticis excogitata: sed probabiles habuit causas, quæ scripturarum etiam testimonio niterentur. Primum, quia Iacobus Hierosolymitanus episcopus non peculiariter esset frater Domini cognominatus, si cognatione solum fratres Domini vocarentur: cum & Iacobus Zebedæi filius, a quo ille cognomine distinguitur, ad eum quoque modum frater Domini esset. Deinde, non simpliciter quidam

in

(7) 3. part. quæst. 31. art. 3.

in evangelio diceret (8), *Ecce mater tua & fratres tui foris stant querentes te alloqui*, si generali sanguinis coniunctione fraternitatem definiret. Iacobus namque & Ioannes tunc temporis cum Christo intra domum erant, qui illo modo erant fratres. Accedit quod apud Marcum a quibusdam dictum est (9), *Nonne hic est faber filius Mariae frater Iacobi, & Ioseph & Iudæ & Simonis? Nonne & sorores eius hic nobiscum sunt? Filius*, inquit, Mariæ, frater Iacobi & Ioseph, &c. ut non ex Maria, sed ex Iosepho fratres intelligerentur. Vnde & iuxta Lucam (10) interrogant, *Nonne hic est filius Ioseph? Atque sorores, filias Iosephi Esther & Thamar intelligendas esse*, Hippolytus ac Nicephorus graves in primis auctores asserunt. Fratres ergo similiter intelligendi sunt, Iacobus, Ioseph, Simeon, & Iudas: quos quatuor filios ex priore coniuge, cui nomen erat Salome, Iosephum suscepisse, iidem auctores prodidere. Accedit etiam, quod Iosephum, cum Mariam uxorem accepit, octoginta annorum fuisse senem, Epiphanius non semel astruit. At in tam longa ætate non est profecto verisimile illum sine coniuge extitisse. Hæc auctores illi sine fidei discrimine argumentari atque adeo asserere poterunt. Sed Hieronymus tamen rem diligentius animadvertens, ut erat in sacris literis apprimè versatus, probabiliorem multo rationem invenit, qua citra & Mariæ corruptionem, & Iosephi bigamiam fratres Domini in scripturis intelligerentur. Quod enim Iacobus frater Domini vulgo cognominatus Iosephi filius non fuerit, ex evangelis videtur manifeste colligi. Marcus siquidem quos capite sexto fratres Domini vocatos scripserat, eos capite quindodecimo filios cuiusdam Mariæ scribit esse, quæ nimirum uxor Iosephi esse non poterat, nisi duas illum simul uxores habuisse contendas, Mariam virginem, & alteram Mariam, quod nulla ratio probat, nulla prodit historia. Quin hominem pauperem, qui vix unam alere & sustinere posset, duarum coniugum onera subisse, & imprudentiæ, & incontinentiæ argumentum est. Ea vitia viro iusto tribuere quam sit stultum, ne dicam impium, non est opus longa oratione

Tom. I.

D

fua-

(8) Matth. 12. (9) Marc. 6. (10) Luc. 4.

suadere. Adde quod hæc eadem a Ioanne Maria Cleophæ cognominata est. Erat autem Cleophas frater Iosephi, ut Eusebius lib. 3. ecclesiast. hist. cap. 11. ex Egesippo retulit, ob quam causam, nisi me coniectura fallit, soror Mariæ virginis appellatur. Nam & leviri fratres vulgo dici solent, & fratrum uxores sorores. Non igitur, ut sentio equidem, Maria illa tanquam mater, sed tanquam uxor Cleophæ nomen accepit. Iosephi itaque coniux non erat, atque adeo nec huius filii filii erant Iosephi, sed Cleophæ. Verum quemadmodum Iosephus pater Christi existimabatur, sic filii Cleophæ, Iacobus, Ioseph, Iudas, Simeon existimabantur Christi consobrini, Christianique patruus Cleophas. Quæ ratione Maria ista Christi matertera nuncupari potest, non quod vere Mariæ virginis germana fuerit, sed quod soror & habitata & dicta sit (11). Atqui consobrinos fratres etiam dici omnis scriptura demonstrat. Nec prioris opinionis necesse est argumenta refellere. Nonnulla enim assumit, quæ certis de causis a plerisque aliter existimantur. Vt filios Zebedæi Christi esse consanguineos, & proinde scripturæ usu fratres. Item Iosephum 80. annos natum esse, cum Mariam uxorem accepit. Quæ res dici possunt, probari non possunt. Nam & Act. cap. 1. Lucas cum Iacobum Alphæi, Simonem, & Iudam retulisset, subdit. *Hi omnes erant perseverantes in oratione cum Maria matre Iesu, & fratribus eius.* Constat autem Iacobum Alphæi, Simonem, ac Iudam fratres Domini appellatos. Sed de his disputatum est ab aliis diligentius. Nos in præsentem non id agimus. Tantum dicimus, ex diversis opinionibus, quas in scripturarum interpretatione orthodoxi sequuntur, minime historiæ fidem periclitari. Hæc quippe sola oratio erat secundo argumento consultando necessaria.

At tertium sic diluitur. Non fuit Herodias filia Arethæ regis, sed Aristobuli, sicut Iosephus multis in locis testatur est (12). Id quod nomen quoque ipsum indicat. Est enim qua-

Respon.
ad 3.

(11) *Isidorus in lib. de ortu & vit. & obit. san. pat. dicit, Iacobum Alphæi filium fuisse sororis matris Domini, unde & fratrem Domini vocatum.* (12) *Leg. 18. anti. lib. cap. 9.*

quasi patronymicum ab Herode, nihilque proinde aliud significat quam filiam, vel neptem, vel aliquam e posteris Herodis. Quamobrem cum Aretha rege Arabum nihil videtur habere commune: cum Herode magno, cuius fuit nepotis, commune habet genus. Quod autem Hieronymus tradit ex vetere historia, pace tanti viri dixerim, in ea re sine dubio fallitur. Apparet eum sane, vel in historiam quampiam auctoris incerti incidisse, ob id enim quidam veterem historiam appellatam volunt, vel certe in Eusebii Latinam incidit, quam Rufinus fecit sua traditione viciolam. Quo autem res planior fiat, verba loci illius (13) subscribemus. *Concordi vero testimonio etiam Iosephus de hoc scribit nominatim, etiam de Herodiade commemorans, velut de coniugio fratris Philippi viventis violenter abstracta, & suis ab Herode incestis nuptiis sociata, propria, & legitima uxore depulsa, quam Herodiadem filiam fuisse dicit Aretha regis Arabia.* Hactenus Eusebius, Rufino interprete. E quibus verbis si tollas nomen Herodiadem posteriore loco positum, quod nec Eusebius habet, nec Iosephus, vera erit lectio, atque adeo germana Eusebii Græci in Latinum conversio. Nam relativum, *quam*, non ad Herodiadem, quod Rufinus falso intellexit, sed ad propriam & legitimam uxorem depulsam referendum est: quod recte Mufculus in nova nunc interpretatione fecit. Verum de tertio argumento hæc nobis dicta sint.

Ad quartum ita respondeo. Quæquid sit de Magis, an fuerint reges, necne, quod in controversia est positum, certum illud est non ex ea re historiæ fidem labefactari, quod plurimi auctores Magos reges fuisse tradiderint. Nempe res hæc eius generis est, quam nemo historicorum sese affirmet aut vidisse, aut ex viris fide dignis, qui viderint, audivisse. Nituntur itaque auctores illi non historiæ auctoritate, quam nullam probatam habuere, sed probabilibus coniecturis, quas porro habuere nonnullas. Qualis est, quod in Magis videtur impletum illud, *Reges Tharsis & insula munera offerent, reges Arabum & Sabba dona adducent.* Item illud, *Ambulabunt reges in splen-*

Respon.
ad 4.

D 2

(13) *Libr. 1. eccles. hist. cap. 13.*

splendore ortus tui, &c. Quæ in epiphania Domini non hodiernum vulgus, sed antiquus semper ecclesiæ chorus intonuit. Accedit, quod, ut Tertullianus ait, Magos reges fere habuit Oriens. Accedit quod in reges illud maxime quadrat, *Apertis thesauris suis*, &c. Extat etiam Claudiani epigramma, ubi Magos appellat Chaldos reges. Quod si Claudiani non est, certe elegantissimi poetæ est. Hanc opinionem, ut quæ plausibilis sit ac popularis, Chisti fideles iam olim libenter induerunt. Neque operæ pretium iudico, si quis in concione publica eam dissuadere conetur. Nam dissuadere nihil attinet: ac frustra niti, & nihil aliud quam laborando odium quærere, extremæ dementiæ est. Quod si paucis forte quibusdam fidem argumentatione tua feceris, multas tamen in populo querelas, dissidia, ac lites induces. Sine ergo plebem probabilissimam opinionem, præsertim quæ penitus infedit atque inveteravit, cum suis maioribus retinere. Quod si coniecturis aliis permotus contrariam sententiam habes, liceat per me, equidem non repugno. Illud ago siye hæc, siye illa opinio vera sit, non inde historiæ auctoritatem, aut elevari, aut imminui: cum neutra earum opinionum historiæ auctoritati, sed probabili coniecturæ innitatur. Quod enim regum nomen evangelista suppresserit, id omnino nihil est. Non enim existimavit evangelii testimonium regio apparatu cumulandum, quod Magorum sapientiam & gravitatem amplissimè ornaverit. In veritate sane occulta confirmanda regia appellatio obscura, & otiosa erat, Magorum vox præclara & opportuna. Nam quod Herodes Magos parum honorifice exceperit, hoc aut Herodiani fastus indicium est, aut Romanæ gloriæ, & maiestatis. Indignum vero est Magni regis tumorem in minorum invidiam, odiumque convertere. De quarto igitur argumento hæctenus.

Respon.
ad 5.

Nunc ad quintum respondeamus. Non Hieronymus modo, Augustinus, Thomas ac cæteri fere omnes auctores, verum etiam antiqua ecclesiæ traditio tenet, quod Magi Christum tertiodecimo die, ex quo natus fuerat, adorarunt. Cuius quidem rei cum causam quærerem quidnam esset, cur tanta id consensione ab ecclesia receptum sit, quanquam veteri traditioni in huiusmodi rebus multum debetur fidei, ut ratio

tio alia non subfit, has causas tamen inveniebam duas, easque ambas ex ipso evangelio collectas. Vnam, quod Matthæus dicit. *Cum natus esset Iesus, ecce Magi ab oriente venerunt.* Sane si quando Magi venerunt, Christus esset anniculus aut bimus, ut Epiphanius, Zacharias, Faber, Ofiander, existimant, non dixisset evangelista, *Cum natus esset, ecce Magi.* Quod non de re tam fera, sed de subita & improvisa, vel certe proxima, & quasi præsentis dici solet. Necdum, inquit (14), *intra se verba compleverat, & ecce Rebecca egrediebatur.* Et Poeta. *Audiat hæc aliquis, vel qui venit, ecce Palemon.* Hinc enim cum Mariæ dixisset Angelus, *Ecce concipies*, &c. intelligens ipsa statim se concepturam, ait: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Recens ergo natus erat infans, quando Magi advenerunt. Altera cautè est hæc. Magi invenerunt puerum in Bethleem, ergo ante diem purificationis accesserunt, quia ultra id temporis Christus non fuit in Bethleem. Lucas enim (15) descriptis iis, quæ ad purificationem attinebant, subdit. *Vi persecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galileam in civitatem suam Nazareth.* Non ait, *in Bethleem*, sed in Nazareth. Cur autem Bethleem reverterentur, ubi adeo nihil habebant suppellectilis, ut virgini ad reclinandum infantem non alius, quam præsepe locus fuerit in diversorio? Nec evangelista docet, eos venisse ut morarentur, sed ut profiterentur in civitate sua. Manserunt itaque ibidem quantum necesse fuit ad implendam legem quæ iubet, ut post circumcisum infantulum maneat mulier triginta tribus diebus in sanguine purificationis suæ. Intra quos dies Bethleem venisse Magos rectè credimus, & puerum indicio stellæ inventum adorasse. In ea vero ratione, quæ primum opponitur, quidam liberalitatem ac beneficentiam virginis animadvertunt, quæ brevi aurum acceptum in pauperes erogavit. Alii prudentiam, quod viaticum paraverit in Ægyptum. Sive enim Ioseph ante purificationem de fuga ab angelo fuerit admonitus, iuxta illud (16), *Cum Magi recessissent, ecce angelus apparuit in somnis*, &c. siye Magi oraculum de

(14) Genes. 24. (15) Luc. 2. (16) Matth. 2.

reditu per aliam viam virgini communicaverint: credibile profecto est, feminam prudentissimam iam inde illud quod ad fugam, & peregrinationem opus erat, providere. Sunt qui modestiam advertant. Atque hæc ratio mihi videtur sanctissime, & providentissime constituta. Non decebat enim, ut quæ pauper erat, ea divitum oblationem subito inferret. Ab omni fastu, & ostentatione erat virgo aliena, nec mutare conditionem illi erat animus, quam sciebat Dei filio placuisse. Quid? Quod auram Deo a Magis oblatum in sacros sortasse usus censuit consecrandum? Prima itaque adversariorum ratio his omnino modis facile diluitur. Secunda prescius videtur urgere. Si enim diligenter a Magis Herodes tempus stellæ didicit, occidit autem omnes pueros a bimatu, & infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis: biennium ergo ante stellæ apparuit. Non igitur mox a Christo nato ad venerunt. Nam statim recedentibus Magis, Herodes occidit pueros. Illa enim particula *tunc*, non minus rem præsentem proximamve significat, quam vocula *ecce*, cuius vim paulo ante expendebamus. Ait vero evangelista. *Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a Magis, mitrens occidit.* Sed hic nodus bifariam solvi potest. Primum enim, quod Euthimius admonuit, illa oratio, *secundum tempus*, &c. non refertur ad id, quod præcessit, a bimatu, sed solum ad particulam *infra*, cui proxime coniuncta est. Itaque continenter legendum est, *occidit omnes pueros qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus eius a bimatu.* Et ibi facta hypodialtole subiungatur, *Et infra secundum tempus, quod exquisierat a Magis.* Non itaque intelligendus est peremisse bimulos secundum tempus exquisitum: sed tantum alios minimos, quibus videlicet solis tempus stellæ accommodavit. Sed ais. Cur bimos interfecit, si non secundum tempus stellæ? Respondeo. Cur in omnibus finibus Bethleem, si in Bethleem iuxta prophetam natus est Christus? Quemadmodum ergo ex propria malitia ampliavit locum, sic ampliavit & tempus. Deinde probabile est, id quod mihi semper verosimilius fuit, Herodem Romam evocatum (17), ut accusationi filiorum responderet, stragem

(17) *Iosephus, lib. 16. antiq. cap. 7.*

illam puerorum edere distulisse, quam edidit postea cum Hierosolymam regressus est. Quod si necesse esset biennium Magis ad iter faciendum concedere, quod tamen absurdum est, non protinus necessario fit consequens, ut biennio post Christum natum advenirent. Multo enim facilius expeditiusque dicitur, quod Chrysofomo, Augustinoque video placuisse, apparuisse stellam Magis tanto ante Christi nativitatem, quantum fuit opus, ut tot regionibus ac provinciis peragratis puerum haud multo ante natum adorarent. Cum vero demum quaeritur, qui fieri poterit, ut ab Oriente Magi tam paucis diebus pervenerint, huic quaestioni responsum facile & promptum est. Non enim opus fuerit, quod Remigius facit, eam rem nati pueri facultati viribusque tribuere, qui Magos ad se tam brevi dierum spatio perduxerit. Sed Oriens in sacris frequenter accipitur pro terris quæ Orientales ad illam sint, in qua sunt qui loquuntur. Vt ibi (18), *Elegit sibi Loth regionem circa Iordanem, & recessit ab oriente.* Item (19), *De Aram adduxit me Balach rex Moabitum, de montibus Orientis.* Sive ergo Magi posteri fuerint Balaam, ac proinde ex Mesopotamia Syria venerint, ut Chrysofomo, Hieronymo, & Ambrosio visum est; sive ex Arabia accesserint, quæ sententia Iustini martyris perpetua fuit, seu sapientes alii, vel Persæ, vel Chaldæi, quod Magorum nomen præ se fert: dubitari non potest, quin totum illud, quicquid erat itineris, decem diebus conficere potuerint. Distat siquidem Hierusalem ab Aram centum septuaginta duabus parasangis Persicis & Hispanis, ab Vr vero Chaldæorum ducentis duodecim. Atque cum Laban Iacob fugientem (20) a Mesopotamia in Iudæam insequeretur, septimo die consecutus est illum in monte Galaad, qui est principium Libani. Et ferebat tamen Iacob greges & uxores, ac parvulos. At Laban non ante tertium diem fugam deprehenderat. Quid? Quod in regione illa abundant dromedarii, quos uno die stadiorum mille iter conficere scribit in vita Apollonii Philostratus (21)? Aristoteles

(18) *Genes. 13.* (19) *Numm. 23.* (20) *Genes. 31.*(21) *Lib. 2.*

quoque lib. 9. histor. animal. cap. ultim. testatur celerius eos currere, quam Nisæos equos (22). Nec te illud turbet quod Hieronymus in Hieremiæ 25. cap. imo Hieremis ipse Chaldæam ait, in aquilonem parte iuxta situm Hierusalem collocatam esse. Quia enim inter aquilonem & orientem sita est, modo aquilonaris, modo orientalis nuncupatur. Hęc fastidioso lectori scio molesta fore: sed erat ostendendum, quam temere quidam a sincera historia fide, & communi sanctorum opinione dissenferint. Verum de quinto argumento satis. Nunc sequentia resellamus.

Respon.
ad 6.

Sane quidem, cum in sexto argumento Epiphaniî sententia contra historiæ fidem ponitur, nihil prorsus movere nos debet. Primum quoniam in rerum gestarum, temporumque ratione nullus ille graves auctores sequi solet, atque adeo in earum rerum memoria interdum fallitur. Deinde quoniam hoc saltem loco nulla argumentatione probabili, nullis prolati veteribus monumentis, antiquo ecclesiæ usui contradicit. Quod si verum est, ut verum est profecto, Christum passum esse anno ætatis suæ trigesimalotertio, inchoato per tres menses, ac decem fortasse dies, nam de hac re nullam modo quæstionem habere volumus, docuisse autem eum tribus annis, & Ignatius in epistola prima ad Trallianos, & Eusebius in Chronicis prodiderunt, certe Epiphaniî opinio videtur vera esse non posse. A trigésimo namque anno expleto usque ad passionem non nisi duo anni supersunt. Quamvis nodum hunc solveret Epiphanius, si tempus doctrinæ Christi non a nuptiis, sed a Baptismo inchoaret. Quod nos quoque dicere oportet, qui Maximi sententiam, veteremque ecclesiæ usum propugnamus. Nuptias quippe anno post baptismum integro elapso factas esse credimus. Quia in re nobiscum dissentiant tamen. Primum enim toto illo anno nihil, inquit, scriptum haberemus de doctrina Christi. Quin eo anno nihil omnino docuisset. Quod est credibile nullo modo. In baptismo siquidem filius, ac sapientia Dei, dux populi atque magister, patris testimonio declaratus est. Nec post evan-

(22) Idem Zachar. cap. 2.

gelii munus evidentissima triadis commendatione, testificatio- neque susceptum otiosus Christus tot diebus vitam in silentio degeret. Sed illud, ut par erat, protinus exequeretur. Id quod non coniectura nostra solum, sed Ioannis etiam evangelio comprobatur. Ioannes porro ita diserte rerum gestarum post baptismum tempora notat, ut ad nuptias, non dicam annum, sed ne pauci quidem menses interfluxisse videantur. *Altera*, inquit, *die vidit Ioannes Iesum venientem ad se.* Et rursum paulo inferius, *Altera die iterum sabbat Ioannes, & ex discipulis eius duo, &c.* Et postea, *In crastinum voluit exire in Galilaam, & invenit Philippum, &c.* Denique statim in secundi capitis initio, *Et die tertia nuptia facta sunt in Cana Galilee.* En cum Ioannes Iudæorum legatis respondisset, postero die vidit Iesum venientem ad se. Quo tempore Iesus nec notus erat, nec discipulos acceperat, ut ex primo Ioannis capite manifestissime liquet. Sed postero die, hoc est, tribus a legatione diebus, duo discipuli Ioannis secuti sunt Iesum: ac proximo huic die exiens in Galilaam Iesus ipse Philippum invenit. Cum vero subiungit evangelista, *Et tertia die, nuptia facta sunt in Cana Galilee*, satis aperte indicat, quam breve tempus inter baptismum, vocationem discipulorum, ac nuptias fluxerit. Non itaque annus integer intercessit. Præterea post secundum adventum in Galilaam cepit Iesus prædicare, ut Matthæi, cap. 4. dicitur. Non ergo ante nuptias prædicaverat. Nam ille factæ sunt, cum post baptismum primò advenit in Galilaam. Quod si annus integer a baptismo ad nuptias interfluxisset, iam tres anni prædicationis Christi nullo modo invenirentur. Adde, quod ex ea sententia consequens fieret, ut Christus anno ætatis suæ 34. inchoato fuerit passus. Illud non obscure colligitur, quoniam si vera esset, quinque Pascha a baptismo ad mortem intervenisset. Primum id esset, de quo nihil habemus in evangelio scriptum, inter baptismum & nuptias. Secundum, quod Ioannes statim post nuptias commemorat, cap. 2. ubi Christus ementes ac vendentes de templo primum eiecit. Tertium, de quo fit mentio Ioannis 5. cum sanavit paralyticum. Quartum, cuius idem evangelista meminit, cap. 6. inquiens. *Erant autem proximum pascha, &c.* Quintum, in quo passus est Christus,

stus, de quo Ioann. 12. & 13. Nam quod tertium illud, de quo dubium esse potest, festum pasche fuerit, non modo Ruperus, sed Ireneus (23) etiam testatur. Ac revera nomen festi simpliciter pro pascha solet in evangelii accipi. Vbi ibi, *Non in die festo*, Matth. 26. Item, *secundum consuetudinem diei festi*, Luc. 2. Item, *Ene ea, que opus sunt nobis ad diem festum*, Ioann. 13. Cum itaque Christus baptizatus fuerit anno tricesimo etatis sue inchoato per tredecim dies: erat enim incipiens quasi annorum triginta, ut Lucas affirmat, (24) si quinquies festum pasche intercessit, nimirum mortuus est anno etatis sue trigesimoquarto. Quod licet Beda (25) alique nonnulli iuniores asseruerint, defendi tamen nulla ratione potest, ut Paulus episcopus Forosempronienfis, lib. 9. 2. part. & lib. 4. eiusdem partis, Ioannes item Lucidus in libr. de vero die passionis Christi ostenderunt. At vero nullæ huiusmodi rationes ab antiqua patrum traditione, quam communis ecclesiæ consuetudo in divino officio, hymnis, antiphonisque confirmat, poterunt me movere. Non quod hæc ad fidem, religionemve magnopere attineant, sed quod in rebus, vel utraque ex parte probabilibus, vel etiam ambiguis, veteris ecclesiasticæ historiæ fides communis me delectat. Sed prima videamus.

Ad 1. al-
terius opi-
nionis ar-
gum.

Anno, qui inter baptismum, & nuptias fluxit, nihil omnino docuit Christus: cessator ergo fuit maximus, qui post iniunctum munus tamdiu fuit otiosus. Sane quidem eo anno non est publice concionatus Christus, neque turbæ evangelii predicavit. Sed non fuit interim otiosus. Quin & frequenter ad Ioannem accessit, ut frequens etiam de ipso Ioannes testimonium diceret, & privatim quoque docuit quosdam, ne ecclesiæ concionator repente prodiret. Non enim discipuli Ioannis illum Rabbi (26); hoc est, magistrum appel-

(23) Lib. 5. comm. in Ioann. Lib. 2. cap. 39. (24) Luc. 3.

(25) Libro de tempore, cap. 47. Annus 34. non fuit annus passionis Christi, quia pascha illo anno fuit in die Martis.

(26) Ioann. 1.

pellarent, nisi iam docere incepisset, quemadmodum Caietanus noster diligenter advertit.

Nam quod aiunt, ex Ioannis evangelio colligi paucos dies inter baptismum, & nuptias intercessisse, id nullo modo verum est. Cum Ioannes adventum Iesu ad baptismum nusquam omnino narraverit, ut idem Caietanus manifesta argumentatione conficit. Quanquam in eo fallitur, quod pro certo asserit, ex quatuor Baptista testimoniis, quæ primo cap. evangelista refert, tertium datum esse die proximo post secundum. Secundum quippe, ut mihi videtur quidem, de futuro est; & licet scripturæ ordine sequatur, tempore tamen primum etiam testimonium antecessit, ut vel Caietanus ipse confitetur. Illud enim, quod a Ioanne legatis Iudæorum impartitum est, idem omnino ipsum fuit, quod se ante dixisse Baptista meminerat. Estque multo verosimilius eo tempore nondum Christum a Ioanne baptismum suscepisse, *Medius*, inquit, *vestrum stetit, quem vos nescitis. Ipse est, qui post me venturus est*. Cum ergo evangelista inquit, *Alter die vidit Ioannes Iesum venientem ad se*, nec intelligit de adventu ad baptismum, nec scribit quid postero die a legatione Iudæorum gestum sit. Sed docet, tertium testimonium altero die post illud, quod primo loco scripserat, datum esse. Nam secundum obiter est utrique, id est, primo & tertio ab evangelista interpositum, ut explicaretur Baptistam semper fuisse sui in testificatione similem, nec aliud futurum ante dixisse, quam in præsentem testificaretur. Itaque temporis ordine, ut diximus, illud fuit primum, quod secundo loco evangelista commemorat. Deinde secutum est id, quod a principio positum est. Post hoc proximo die tertium Baptista testimonium dedit, cum vidit Iesum venire ad se. Sepe enim post baptismum, ut supra dictum est, ad Ioannem veniebat. Postero autem die quartum testimonium addidit, cum interfessent illi ex discipulis eius duo, quorum unus erat Andreas. Cum igitur non constet quantum temporis inter baptismum, & tria illa testimonia de præsentem fluxerit, quamvis omnia illa post baptismum data sint, certe ex evangelio Ioannis non colligitur, paucos dies inter baptismum ac nuptias interfluxisse. Quid quod cum ait, *In crastinum voluit exire in Galileam*,

& invenit Philippum, non Christum fortasse evangelista intellexit, sed Andream, quem primum dixerat invenisse Simonem, nunc dicit, postero die invenisse Philippum, cum ex habitaculo Christi in Galilæam exisset? Ob id enim interpres latinus ait. *Et dicit ei Iesus*, cum nomen Iesus non reperitur in Græco. Quot autem dies intercesserint inter postremum illud testimonium Ioannis coram duobus discipulis tributum, & hunc diem quo Andreas invenit Simonem, incertum est.

Ad 3. argument. Nam illud quidem apud Matthæum de publica ad plebem prædicatione intelligitur: cum perspicuum sit, in primo adventu Christi ad Galilæam, quem solus Ioannes cap. 2. narrat, iam Christum discipulos habuisse. Matthæus autem de secundo adventu loquitur, quum iam Ioannes erat in carcere. Non igitur de privata doctrina, sed de publica, & populari intelligi potest.

Ad 4. argument. At vero tempus prædicationis Christi quantum fuerit, non satis a veteribus expeditum est. Eusebius quoque, ipse parum sibi in hac re constare videtur. Nam in Chronicis post quintumdecimum annum Tiberii tribus annis scribit Dominum prædicasse: idque astruit a Ioanne etiam in evangelio conscriptum. Ceterum idem in lib. de demon. evang. 8. demonstratione secunda (27), Ioannis item testimonio confirmat, tribus annis, & sex mensibus Christum prædicavisse. Quod si ad passionem venit anno Tiberii decimo octavo, ut in Chronicis Eusebius ait, qui fieri potest, ut post annum Tiberii quintumdecimum, annis tribus, & sex mensibus prædicaret? Atqui post annum 15. Tiberii inchoatam esse evangelii doctrinam e Lucæ 3. cap. patescit. Nos autem, si trium annorum doctrinam explere volumus, unum doctrinæ privatæ, duos vero publicæ doctrinæ impartiemur. Huic enim totum triennium dare nulla ratio cogit, nulla probat auctoritas.

Ad 5. argument. Negamus siquidem, probabiliterque negamus, festum cuius Ioannes cap. 5. meminit, pascha fuisse. Chrysostomus (28) porro ac Cyrillus (29) affirmant festum fuisse Pente-

(27) Hieron. in 9. cap. Danielis. (28) Chrys. hom. 35. in Ioann. (29) Cyril. lib. 2. 123. cap. idem ait Lyræu.

costes. Quod mihi, fateor ingenue, non sit verosimile. Primo, quoniam post pascha Iesus moratur est in Iudæa cum discipulis suis, ut cap. 3. Ioannes scribit: at mora iuxta scripturæ usum in paucis his diebus, qui ad Pentecosten intertulerunt, intelligi non potest. Eo vel maxime, quod postquam Christus moratus in Iudæa est, abiit iterum illa relicta in Galilæam, quemadmodum Ioannis cap. 4. dicitur. Ac rursum e Galilæa venit Hierusalem, quod habes cap. 5. Quæ omnia tam brevi tempore, nisi Christum cursorum faciamus, expediri vix queunt. Caietanus sane in quartum Ioannis caput, haud absurda ratione computat (30), Christum in Iudæa post pascha celebratum, in quo vendentes eiecit de templo, longam multorum mensium moram interposuisse. Non igitur festum illud, quod cap. quinto commemoratur, Pentecosten solemne erat. Deinde, quod cap. quinto unum miraculum evangelista narravit in pascha patratum, & quod sexto statim capite ad alterum pascha transferit omnibus & gestis, & dictis unius anni intermissis, non ita probabile apparet. Festum ergo illud, in quo paralyticus sanatus est, ut recte Caietanus existimavit, hyemale fuit. Nihil autem interest, si ve dicas (31) fuisse festum dedicationis templi secundi sub Zorobabele, quod celebratur tertia die mensis Adar, hoc est, Februarii: si ve potius festum sortium, quod Judæis solemne erat (32) 14. & 15. die eiusdem postremi mensis. Tunc enim ordine egregio cap. 6. sequitur. *Erat autem proximum pascha*, &c. Sed in huius argumenti confutationem nimis multa diximus.

Septimo vero argumento libri secundi cap. decimo octavo respondisse videmur. Sed ibi breviter: nunc ubi proprius est locus, longiore oratione argumentum illud refellendum est. Non sunt verba Hieronymi in eum sensum intelligenda, ut existimemus ad veritatem historiarum satis esse, si ea, quæ auctor affirmat, vera a vulgo esse credantur, tum etiam cum falsa sunt. Alioqui si ad eam regulam liceret scripturæ historias interpretari, diceremus cum apostolus ait Saulem regnasse 40.

(30) In illud. Adhuc quatuor menses sunt, & mensis venit. (31) 2. Esdr. 6. (32) Esdr. cap. 9.

annis, eum vulgo loquentem hoc, quod fama crebrior haberet, dicere voluisse. Quod Beda in 13. caput Actorum Apostolicorum asseruit: recte ne, an fecus, aliorum esto iudicium. De tanto quippe viro non libet in presenti iudicare. Diceremus rursus, Matthæum virum Mariæ Iosephum appellasse, non quod revera esset, sed quod vulgo esse crederetur: turbatum quoque Herodem, & omnem cum illo Hierosolymam non re quidem, sed opinione vulgi: mortuum denique, si ita placet, esse Christum non vere, sed ad vulgi existimationem apparenter. Certe si consuetudinis scripturarum est, ut opinionem multorum sic narret historicus, quomodo eo tempore ab hominibus credebatur: omnia, quæ de Nabuchodonosore, Dario, Cyro, Alexandro, Samfone, Machabæis scriptura refert, poterit quis inficias ire, quod videlicet auctores sacri ea narrent, quæ vulgo erant persuasa, non quæ ipsi vera esse crediderint. Quod quam sit auditu horribile ac pertimescendum, nemo fidelium non videt. Alius est igitur Hieronymi sensus multo & sanior & verior, quem ex subiecta partitione facile lector accipiet. Falsæ vulgi opiniones in duplici sunt differentia. Quædam, quæ non nisi verbis falsis significari atque exprimi possunt: ut Christum esse Ioannem Baptistam, vel Hieremiam, vel unum ex prioribus prophetis. Atque huiusmodi opiniones semper auctores sacri ita referunt, ut non ex se, sed ex vulgi nomine retulisse videantur. Aliæ sunt vulgi opiniones falsæ quidem, sed verbis iis expressæ ac significatæ, quæ in sensu aliquo vulgari veræ sint (33): ut Ioseph esse patrem Christi ad vulgi sensum falsum omnino erat, sed vere tamen pater, & sine falsitate dicebatur; tum quoniam nutritus erat, tum quoniam vir matris erat. Et licet vulgi sermone, vere tamen privignus filius vocatur, mater noverca, vitricus pater. In quibus rebus, factor, vera historię lex est vulgi opinionem exprimere. Nam si de priore rerum genere sermo sit, in historia profana absurdus est, in sacra etiam impius. Sapientes quippe cum vulgo loquuntur fere, sed non sentiunt cum vulgo. Nec mend-

(33) Vide Bedam lib. 1. in Lucam cap. 7.

acii tamen rei sunt, quoniam quæ loquuntur, ea secundum aliquem verbi significatum vera esse intelligunt. Sic Maria virgo dixit, *Pater tuus, & ego dolentes quærebamus te*, sermone vulgi quidem, sed vere tamen. Sic etiam nullam habuisset interiorum admirationem Christus, vere tamen admiratus dici posset, cum speciem admirantis exhibuit, quemadmodum Beda libro secundo in Lucam cap. 24. exposuit. Sic contristatum Herodem Matthæus, Marcusque dixerunt, qui tristitiam haberet in vultu. In quem sensum hypocritas tristitiam simulantes tristes quoque appellavit Dominus (34). Vulgata enim dictione rerum vocabula pro rerum imaginibus usurpantur. Tametsi in præscriptis exemplis & Christus, si Divo Thomæ credimus, aliquo modo interius admiratus est, & Herodes etiam contristatus. Etenim peccatores simul in vitiiis tristantur & exultant, gaudent dolentque. At de hoc argumento satis. Iam pergamus ad reliqua.

Non debuit sane tantopere ridere Hieronymus Adami Ad 8. ar-
in loco Calvariæ sepulturam: nec nos, viri licet sanctissimi gument.
exemplo, historias eiusmodi ridere debemus. Vulgus, video equidem, hisce rebus credendis nimium est facile. Credulitas etiam in optimi cuiusque mentem facillime irripit. At viri quidam excellentes, cum a vulgi facilitate, & credulitate declinant, in adversum quandoque vitium incurrun: suntque tum etiam increduli, cum in fide nihil est vitii, in incredulitate vitii nonnihil est. Testimonium autem, quod ex Iosue cap. 14. historię veteri opponitur nihil profecto urget: ut pote cum nomen Adam eo loco non proprium sit, sed commune. Reddit enim scriptura causam, cur quæ post Hebron, ea ante Cariath Arbah, id est, civitas Arbeæ dicta sit (35): quod videlicet Arbah, quem Arbeam 70. vocaverit, homo inter gigantes magnus ibi fuerit. Qui sensus præterquam quod scripturæ contextui aptissime iungitur, (quapropter a Chaldaeo interprete, Panigno aliisque viris clarissimis expressus est)

(34) Matth. 6. (35) Sic omnes Hebraei restantur. Sed Hieronymus videns in Hebræo utroque modo vocem accipi posse, reliquit in Latina lingua illam eandem Hebræam vocem.

est) inde etiam facile probari potest, quod capite eiusdem libri quindicesimo Arbah pater Enach fuisse dicitur: ut promptum sit cuique intelligere, & Arbah nomen fuisse gigantis proprium, a quo Cariath, Arbah nominata sit, & Arbah patrem primumque fuisse illius terræ gigantum. Omitto hic versionem 70. qui tamen magnitudinem non ad Arbah, sed ad civitatem retulerunt, ut ea urbs Metropolis intelligeretur, satis tamen indicarunt Arbah nomen esse gigantis proprium (36), unde civitas illa suum olim cognomen accepit. Itaque primi parentis in civitate Arbae fuisse sepulchrum, nec ex eo loco, neque aliunde colligitur. Quin illud multo probabilius est, quod publica rerum veterum memoria prodidit, primum Adam ibi iacere conditum, ubi secundus etiam sepultus est. De 8. igitur argumento hactenus.

Ad 9. argument.

Nonum argumentum non solum in Chronographia, sed in scripturarum intelligentia difficillimam questionem habet, quæ auctores nobilissimos in varias sententias traxit. Iosephus (37) sane 70. illos annos Iudaicæ captivitatis ad primum Cyri annum computavit. Quem secuti sunt Africanus in quinto temporum volumine, Abulensis noster in secundum Matthæi cap. questione 91. Annus cum Philone suo lib. 14. Ioannes Lucidus lib. secundo cap. 11. alique viri graves, & antiqui & iuniores. Nituntur vero hi scripturæ sacre clarissimis testimoniis. Primum est Hieremiæ cap. vigesimoquinto iniquentis, *Servient gentes istæ regi Babylonis 70. annis. Cuiusque impleti fuerint 70. anni, visitabo super regem Babylonis*, &c. Septuaginta ergo anni Iudaicæ captivitatis iam tunc. expleti erant, cum Babylon capta a Persis ac vastata est. At rem hanc primo anno Cyri gestam esse, nemo est, qui ignoret. Item Hieremiæ 29. *Cum ceperint impleri in Babylone 70. anni, visitabo vos, & suscitabo super vos verbum meum bonum ut reducam vos ad locum istum.* Quam vaticinationem primo Cyri anno fuisse expletam 2. lib. Paral. cap. 36. & 1. lib. Esdr. cap. 1. non obfure traditur. Atque Hieronymus ipse, quamvis aliis in locis ali-

(36) Certe habuerunt aliud exemplar Hebraicum.

(37) Libr. 11. de antiq. Iuda. cap. 1.

aliter senserit, in hunc tamen Hieremiæ locum non potuit eum manifesta veritate pugnare. Nisi, inquit, *septuaginta anni expleti fuerint, Cyro rege Persarum laxante captivas, nequaquam in patriam revertentini.*

A contraria parte illud primum est, quod angelus, qui in Zacharia, loquebatur, *vsquequo, ait, non miseraberis Hierusalem, & urbem Iuda, quibus iratus es? Iste iam septuagesimus annus est.* Istum autem annum Darii secundum eundem esse Zacharias cap. 1. testatus est: non ergo 70. anni in primo anno Cyri, sed in secundo Darii completi sunt (38). Quo argumento Clemens, Theodoretus, Eusebius, Hieronymus, Augustinusque nituntur. Quod vero exponunt quidam, *Iste iam 70. annus est*, scilicet iam diu transactus, vix audiri sine molestia potest. Cum pronomen, *Iste*, hanc intelligentiam evidentissime excludat: quæ si pronomen abiiceretur, esset fortasse probabilis. Deinde 70. illi anni, quos prædixerat Hieremiæ, non transmigrationis (39) Iudæorum, sed desolationis templi ac civitatis intelliguntur. At 70. desolationis anni non sunt ad primum Cyri annum, sed ad secundum Darii referendi. Annus ergo septuagesimus, de quo est Hieremiæ vaticinatio, non in primo Cyri anno, sed in Darii secundo expletus est. Illud prius, quod in hac argumentatione sumpsimus, ex 2. Paral. cap. 36. probari facile potest, ubi hæc verba scripta sunt. *Cunctis diebus desolationis egit sabbatum usque dum complerentur 70. anni, &c. Et Danielis 9. In anno primo Darii filii Assueri de femine Medorum ego Daniel intellexi numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Hieremiam prophetam, ut complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni. Et Hieremiæ 25. Et erit terra in solitudinem, & in stuporem, &*

Tom. II.

F

ser-

(38) Idem confirmant verba illa, cum ieiunaretis & plangetis pro hos 70. annos, &c.

(39) Transmigrationem hic dico, cum Ioachim sponte dedit se transfatusque est in Babylonem anno 8. regni Nabuchodonosori. Quomodo Ezechiel. 1. usurpatum est, ac recte quidem, ut Hieron. in Hierem. 24. cap. annotavit. Nam transmigrationis vocem scio a Iosepho alisque aliter quandoque usurpari.

servient regi Babylonis 70. annis. Anni ergo septuaginta, non transmigrationis, sed desolationis intelligendi sunt: ut Iosephus etiam testis est libro de antiquit. 10. cap. 10. & 11. & libro 1. contr. Appion. Desolationis autem annos non in primo anno Cyri, sed in secundo Darii fuisse completos, id enim posteriore loco sumptum est, Esdræ testimonio a Hieronymo (40) comprobatur. Esdras quippe verbis minime obsecris testimonium perhibet, templum usque ad Darii tempora derubatum perlituisse. Septuaginta igitur everisionis annos non ad primum Cyri annum, sed ad Darii secundum computare debemus. Quibus ex rebus satis profecto intelligitur, quantis omnino tenebris questio præfens sacras etiam literas circumfundat. Sed in ratione quoque temporum adeo impedita, & complicata est, ut vix, aut nullo certe modo expediri atque extricari possit. Clemens porro Alexandrinus a desolationis initio, quod decimono Nabuchodonosori anno, & Sedechiæ undecimo fuisse 4. Reg. 25. scribitur, ad primum annum Cyri, quo laxata captivitas Iudæorum est, non nisi triginta annos computavit. Cui numero, ut dixi, Eusebius, Theodoretus, Hieronymus, Augustinusque consentiunt. Cuius rei etiam illud argumentum est, quod si ad imperium Cyri 70. anni interfluxere, Mardocheus certe ea ætate res tales ac tantas gessisse invenietur, qua per summam senectutem, non dico temp. administrare, sed ne inter vivos quidem numerari possit. Fuit namque ex eorum numero captivorum, (41) quos cum Iechonia rege Iuda Nabuchodonosorus transtulit. Quare vel secundum illos, qui non a desolatione, sed a transmigratione 70. annos computare volunt, expleta captivitate, hoc est, primo Cyri anno iam Mardocheus erat prope modum octogenarius. Nisi credamus illum binum aut trimum in Chaldaeam esse translatum. Sed hæc anniculum fuisse. Minimum ergo unum, & septuaginta annos natus erat, quando laxata per Cyrum captivitas est. Cyrus autem, ut nobilissimus quisque tradit historicus, aut triginta, aut trigin-

(40) In proximo super Agg. libr. 1. cap. 4. & 5.

(41) Esther 2. & 11.

ta ferme annos imperavit (42): Cambyfes, & Magi imperarunt novem. In principio itaque regni Darii Histaspis Mardochoao anni ætatis centum decem accesserant. Ponamus igitur, id quod videtur cum ratione pugnare minus, Darii fuisse eum, sub quo res Mardochoæ gestas scriptura complectitur. Nam illas sub Arthaxerxe Longimano, aut etiam sub Menone contigisse, ut qui multis annis Dario fuerint posteriores, longe incredibilius est. Nullo vero modo probabile ad Cambyfen filium Cyri hæc ipsa traducere, qui octo solum annos tenuit imperium. At post duodecimum Assueri annum quadam Mardochoæ gesta historia sacra commemorat. Non ergo Assuerus ille Cambyfes fuit: præsertim cum huius acta actis illius nullo pacto cohærent. Manet ergo, Mardocheum eo etiam tempore, quo ad centesimum vigesimum secundum annum vitam perduxerat, non imbecillum, ingravescentem, seniove confectum (43): sed solidum, robustum ac valentem in rebus magnis præclarisque gerendis fuisse versatum. Quod in illis sæculis vix credi potest. Vtpote cum multo ante, nondum hominum ætate adeo inclinata, illud propheta dixerit, Si autem in potentibus 80. anni, & amplius eorum labor, & dolor. Quas ob res triginta anni, quos ad primum Cyri Augu-

F 2
sti

(42) Clemens Alexandrinus, Eusebius, Hieronymus, Africanus 30. annos Cyro tribuunt, Herodot. 29. Solus Metasthenes Anianus 24. assignat: sed a Babylone tamen expugnata. Itaque re ipsa iunctum cum cæteris sentit.

Confer principium libri Esther cum initio capituli tertii, 3. lib. Esdr. huius opinionis Ioannes Carion fuit.

Iosephus lib. 11. antiq. cap. 6. Virum Esther Longimanum credidit, Eusebius in Chronicis Memnonem. Iosephum videtur sequi Augustinus lib. 18. de Civit. cap. 36.

Iosephus 6. annos solum illi assignat. lib. 11. antiq. Iud. cap. 2. Herodotus lib. 3. annos 7. & menses 5. cui potius habenda fides, quoniam eo tempore fuit.

Cambyfes parum propitius Iudæis fuit, Assuerus multum.

(43) Centesimum trigessimum secundum colliges, si a desolatione 70. annos enumeres, ut vere sunt enumerandi.

stinus, Hieronymus, Eusebius, Theodorētus, Clemensque Alexandrin. colligunt, historię libri Esther magis convenire, & quadrare videntur, quam numerus 70. qui aliorum opinione colligitur. Nisi Philonis Anniani fabulis delectamur, qui Mardocheum ait decem & octo annis atatem Isaaci superasse. Verum enimvero Iosephus (44) a decimonono anno Nabuchodonosori, quo anno templum deurbatum eversumque fuisse sacrę literę produnt, ad finem regni Balthasar, cum Babylon a Dario, & Cyro capta est, non solum 70. annos, sed multo etiam plures enumerat, scribit enim Abilmarodachum, Nabuchodonosori filium, annis 18. imperasse. Niglisarem deinceps annis 40. Labosfordachum post mensibus novem. Balthasarem denique annis 17. (45) Itaque præter annos, quibus a templo vastato Nabuchodonosorus vixit, qui fuerit non pauci, septuaginta sex alii, si Iosephus vera dicit, ad primum Cyri intercesserunt. Berofus autem in 3. lib. Chaldæorum non nisi 48. annos a desolatione ad Cyrum supputat. Nabuchodonosorum namque ait 43. annos imperium tenuisse. Huius filium Evilmardochum annos duos. Niglisar, quem maritum sororis Evilmardochi fuisse tradit, annos quatuor. Labosfordachum Niglisaris filium menses novem. Nabonidum ex eadem gente annos 17. cuius postremo anno Babylon a Cyro capta est. Quę eadem ferme computatio ex Phœnicum historiis habetur, quas Iosephus 1. contra Appion. libro retulit. At Metasthenes a vastatione Hierusalem ad primum annum Cyri septuaginta annos computavit in hunc modum. Nabuchodonosorus, qui templum civitatemque vastavit, imperium tenuit 46. annis, Evilmardoch filius eius 30. Reg. Assar huius filius 3. Lab Assar Dach huius frater 6. Balt Assar horum etiam frater 5. Si enim. acceperis 26. annos, quibus post

eyer-

(44) Lib. 10. antiq. cap. 13.

(45) Evilmardoch legit Hieronymus. Daniel. 5. Niglisar legit Hieronymus. Daniel. 5. A transmigratione ioachim ad primum annum Evilmardochi filii Nabuchodonosori. 37. annos interfluxisse, scribitur. 4. Reg. lib. cap. 25.

eversum templum Nabuchodonosorus vixit (46), & illis addideris 44. quibus Nabuchodonosori filius unus, ac tres nepotes imperarunt, conficies dictum numerum 70. In ratione igitur temporum quęstio hæc valde implicita est, atque ita implicita, ut ne a viris quidem historia peritis explicari posse videatur. Nam Iudæi, quippe qui Chronographię penitus sint ægari; nihil hoc loco, & quęstione valent nisi mera somnia fingere (47). In quibus etiam Liranus est, qui suo arbitratu 70. annos ab 8. Ioakim patris Iechonia, ad quartum Cyri numeravit, tantum ut sententiam suam diceret, nullius gravis auctoris testimonio subnixam, nulla annalium ratione probatam, nullis argumentis persuasam, a sacris etiam literis alienam. Sed hoc in re ambigua ferri potest. Illud quis ferat? quod nonnulli apud Eusebium a 13. anno Iosę ad primum annum Cyri septuaginta illos annos, de quibus est controversia, computandos esse astruxerunt. Quid? quod in hac etiam quęstione illud varium atque irretitum est, quod vel maxime erit explicatu necessarium, ut huius quęstionis difficultas exponeretur. Nempe an Balthasar filius Nabuchodonosori fuerit, an nepos, an pronepos. Nam si verum est, quod Eusebius ait, Balthasar filium fuisse Nabuchodonosori, fratrem Evilmardochi: nihil absurdum videtur dicere, cum negat a demolitione templi ad primum Cyri annum plures quam 30. annos intercessisse. Sin autem idem Nabuchodonosori non filius, non nepos, sed pronepos fuit: tum vero inter evertionem civitatis, & primum annum Cyri non nisi triginta annos interfluxisse, nullo modo est credibile. Ad fuisse pronepotem Hieronymus auctoribus Beroso ac Iosepho in 5. Danielis caput asseruit. Et refertur de verbor. signific. cap. Nam & rex. Quanquam Iosephus libro decimo an. cap. 13. Balthasar nepotem Nabuchodonosori fuisse scribit. Quod & Metasthenes

An-

(46) Beda panit mortem Nabuchod. a 31. anno post evertionem Hierosolymorum. (47) Iosephus lib. 10. antiq. cap. 7. scribit Ioakim 8. anno regni sui fuisse a rege Babyloniis captum. Sed contra Danielis 1. dicitur quod anno 3. regni Ioakim venit Nabuchodonosor. Quod autem eodem anno sit captus, Eusebius in chronis docuit.

Annianus asseruit. Quæ omnia idcirco a me tam prolixè sunt posita, ut lector intelligat primum, huius argumenti quæstio quantis sit difficultatibus illigata: deinde ne in re perdifficili ac perobscura, quam explanare nemo adhuc potuit, sententiam a me expectet perspicuam, certam, constantem: sed probabilem verosimilem, minime absurdam.

Principio igitur illud pono, quod, nisi ego fallor, satis abunde probatum est, septuaginta annorum initium a desolatione sumendum esse, non a transmigratione, hoc est, non ab 8. anno regni Nabuchodonosor, cum Ioachim, cognomento Iechonias, ultro se deditit 4. Reg. 24. sed ab undevigesimo eiusdem Nabuchodonosori, quando Nabuzardan templum, domos, murosque civitatis evertit 4. Reg. 25. Id quoniam, ut dixi, ex 2. Paral. cap. 36. primo Estdr. primo, & Hieremiæ 25. ostensum est, supervacaneum existimo, si eadem iterum resumantur. At Caietanus in 2. Paral. 36. caput contra dicit, a Iechoniæ transmigratione 70. annos computari oportere, quod Hieremias cap. 29. iis, qui cum Iechonia translati sunt, ait: *Cum ceperint impleri in Babylone 70. anni visitabo vos, & suscitabo*, &c. Verum satis expeditum est, ea, quæ cap. 29. dicuntur, ad sensum cap. 25. esse referenda. Non enim, inquit, *Cum ceperint in vobis impleri 70. anni*, sed, *Cum ceperint impleri 70. anni*, illi scilicet, quos prædixerat. Perspicuum est autem 70. annos cap. 25. desolationis intelligendos esse. Tum quoniam omni populo Iudææ loquitur, ut patet ex initio capituli. Tum quoniam per transmigrationem Iechoniæ non est facta universa terra illa in solitudinem & stuporem. Tum quoniam statim subditur, *Et servient omnes gentes istæ regi Babyloni 70. annis*. Si autem soli illi, qui cum Iechonia commigrarunt, 70. annis servierunt, quomodo omnibus dicitur, *Et servient omnes gentes istæ*, &c? Nempe etiam vicinæ Hierusalem, &c. Quid? quod etiam si solitudinis fuissent 70. anni: desolationis tamen non fuerunt, si a transmigratione Iechoniæ computamus? Aliud quippe est solitudo, aliud desolatio. Non ergo 70. anni a transmigratione Iechoniæ numerandi sunt. Quamobrem qui, vel a 13. anno Iosif, vel etiam ab 8. Ioakim, aut a tertio quoque huius computare 70. annos incipiunt, eos equidem ab hac disputatione multo magis removendos existimo. Primum itaque

que fundamentum præclare iactum est. Deinde non mihi sane verosimile sit, a desolatione ad primum Cyri annum non nisi annos triginta interfussisse, quos Eusebius & qui Eusebio consentiunt, Theodoretus, Hieronymus, & Augustinus numerent, necesse est, si ad secundum annum Darii Histaspis (48), septuagesimi anni absolutionem trahant. Constat siquidem Nabuchodonosorum, patrem Evilmerodachi ad quadragesimum quintum annum imperium perduxisse. Quos illi vere Metasthenes Annianus tribuit. A transmigratione enim Iechoniæ ad primum annum Evilmerodach 37. anni effluxerunt 4. Reg. 25. & Hierem. 25. Iam ergo Nabuchodonosorus hos triginta septem annos imperavit. His si addas 8. annos, quos ante regnaret 4. Reg. 24. annos quinque & quadraginta conficies. Nec huic sententiæ repugnat Hieronimus, qui in Daniel. 5. caput Nabuchodonosorum ait annis tribus & quadraginta regnasse. Quam sententiam ex Iosepho accepit 1. contra Apionem libro, Iosephus vero a Beroso in 3. lib. Chaldaeorum. Computat namque annos integros, non integros excludit. Qui mos est auctoribus profanis, sacrisque familiaris. Sic Hieremiæ 23. scribitur, primum Nabuchodonosori annum eundem regis Ioakim fuisse quartum. Cum tamen anno tertio Ioakim regis Iuda Nabuchodonosor rex Babyloni in Hierusalem venerit, & obderint eam. Daniel. primo. Eodem autem tertio anno Ioakim Iudæam captam a rege Babyloni, Eusebius etiam in Chronici auctor est. Annus ergo tertius Ioakim primus erat Nabuchodonosori, sed non integer: annus vero Ioakim 49. idem Nabuchodonosori primus integer fuit. Nos porro annos Nabuchodonosor 45. licet non omnes integri fuerint, numeramus. Sicque de annis non integris in tota hac disputatione loquimur. Vnde error Eusebii coarguitur, qui non nisi 38. annos imperii Nabuchodonosoro assignavit. Ponit enim illius mortem anno a desolatione 19. cum in vigesimo sexto ponenda esset, si verum est, ut verum est certe, Nabuchodonosorum post desolationem 26. annos imperium tenuisse. Nam a 19. anno, in quo templum vastatum est, ad 45. ad quem Nabuchod-

(48) *Alii Histaspim vocant.*

chodonoforus vitam regnumque perduxit, anni sex & viginti computantur. Item si a 37. annis quos a transfmigratione Ioa- kim Nabuchodonoforus vixit undecim ademeris, quibus regnavit Sedechias, 26. annos pariter supputabis. Atque hinc etiam error alter Eusebii refellitur, qui Evilmerodacho, caterisque Nabuchodonofori posteris quatuor duntaxat annos imperii reliquit, aut plurimum sex, neque eos integros tamen. Certe si a desolatione ad primum annum Cyri triginta anni numerentur, cum 26. ex illis Nabuchodonoforo accesserint, quatuor solum aut quinque restant, quos Evilmerodacho, Niglisari, Labofardacho, Balthasari, impartiamur. Hos enim Nabuchodonoforo ordine successisse, non Iosephus modo affirmat, verum & Hieronymus Berofum prodidisse consentit (49). Quæ res omnino mihi magnam admirationem movet. Quid enim causæ Hieronymo fuerit, equidem non intelligo, ut Berofa Iosephoque consentiens, Balthasar Nabuchodonofori pronepote fuisse crederet, & cum Eusebio tamen a fine regni Nabuchodonofori ad primum Cyri annum adeo paucos annos computarit. Eusebius enim excusari forte potest, qui Balthasar fratrem Evilmerodachi fuisse, filium vero Nabuchodonofori existimavit. Sed cur Eusebium excusum? Cum Matthæus dicat Iechoniam, post transfmigrationem Babylonis, genuisse Salathiel, Salathiel autem Zorobabel. Hic autem in primo anno Cyri iam grandior erat, cum esset dux & princeps Iudeorum. At ne intelligi quidem potest, Iechoniam in tam paucis annis ab Eusebio computatis nepotem adeo adultum habuisse. Non ergo a desolatione ad remigrationem 30. solum anni intercesserunt. His duabus conclusionibus illam adicio.

3. Conc.

A desolatione ad primum Cyri annum 70. annos intercessisse. Quam ego conclusionem negare non queo, cum 25. cap. Hieremie, & 36. 2. Paral. diligenter expendo. Si quis autem his scripturæ testimoniis apte ac probabiliter respondebis, cum eo equidem non magnopere contenderim. Mihi profecto, ut dixi, nulla via explicandorum eorum testimoniorum apparet, nisi plane consentiendo, quod ad primum annum Cyri 70 de-

fo-

olationis anni interfluxerunt. Intellego autem quosdam rei huius summam ita distingueret, ut captivitatis septuaginta annos a transfmigratione ad primum annum Cyri computent: at in secundo Darii anno septuaginta desolationis absolvant (50). Quod si verum esset, discrepantium opinionum probabilis sane concordia esset inventa. Sed nihil fallis invenio, cum ad veritatem cæpi revocare rationem. Transf migratio enim fuit in anno Nabuchodonofori octavo, ut 4. Reg. lib. cap. 24. scribitur. Desolatio vero in eiusdem regis anno undevigesimo facta est, 4. Reg. 25. Vastatio ergo post undecim annos transfmigrationi successit. A primo autem anno Cyri ad Darii secundum sine controversia plures quam triginta interfluxerunt. Nullo ergo modo fieri potest, ut a transfmigratione Iechonæ ad primum annum Cyri 70. anni, a desolatione item ad annum Darii secundum septuaginta alii numerentur. Quocirca variis dissentientium auctororum sententiis omisis, ad argumenta cum tertia hac conclusione pugnantia respondeamus.

Obiicitur primum, quod angelus apud Zachariam, cum de secundo Darii anno loqueretur, *Iste*, ait, iam septuagesimus annus est. Cui nos argumento ante omnia respondemus, locum illum ab interprete Chaldæo Sancteque Pagnino multo aliter, atque ad scripturæ sensum fortasse aptius fuisse conversum. Horum porro versio sic habet. *Vsquequo Domine non misereris Hierusalem & urbium Iuda, quibus iratus es istis septuaginta annis?* Nimirum enim apud Hebræos interrogatio non in illius orationis medio rumpitur, sed ad finem continentis sermone produci potest. Quæ ex re fit, ut in editione nostra, tametsi oratio divisa est, duæ tamen interrogationes in una angeli querimonia intelligantur. Quarum prior illa sit, *Vsquequo Domine non misereris Hierusalem & urbium Iuda, quibus iratus es.* Posterior illa, *Iste septuagesimus annus est?* Quasi angelus in hunc modum conquereretur. *Itane Domine promissionis tuæ oblitus es? Num iste est septuagesimus annus, quem scilicet & tu nobis tanta benignitate promiseras, & nos a te tam ardenti desiderio expectabamus? Ecquid nobis confert laxata captivitas, facultas concessa &*

Tom. II.

G

rem-

templum extruendi & civitatem, si illud eversum, hæc vastata profecerat? Nec vero insolitum est, ut quædam passim sine nota interrogandi proferantur, quæ rectius aliter enunciarentur. Habes exemplum, ut cætera omittam, in epistola ad Romanos capite octavo, cuius nos particulam sic pronunciare soleamus, *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui iustificat. Quis est qui condemnet? Christus Iesus, qui mortuus est imo, qui & resurrexit, qui est in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* At Augustinus rectissime indicat (51), sic legi ac proferri oportere. *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui iustificat? ut tacite respondeatur, non.* Et item, *Quis est qui condemnet? Christus Iesus qui mortuus est, qui resurrexit, qui est in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis? Quasi dicat, absit.* Quo in loco vides percunctationibus duabus duas interrogationes adiunctas eum multum habere venustatis, tum acrimonie plurimum. Quod ego idem in presenti de angeli querela sentio. Maior quippe vis in illa inerit, si duabus interrogationibus continebitur. Sed fac, nihil hic percunctatione quaesitum. Anne idcirco nihil est, quod non dolore expressum videatur? Puto equidem, nec absurde puto, illa quasi dolentis ac deiecti animi verba esse, quæ nihil minus conquestione depressa, quam sublata interrogatione significent. Id quo melius intelligatur, exemplis etiam scripturæ illustrandum est, quæ aperte mihi rem totam videntur exponere. Hieremias primum duas quoque querelæ eiusdem partes facit: quarum una interrogationem habet, altera non habet. *Quare, inquit (52), via impiorum prosperatur, bene est omnibus qui pravavancant & inique agunt? Plantasti eos & radicem miserunt, proficiunt & faciunt fructum.* Simillimum ex Habacuc (53) exemplum proferam, *Quare, ait, non respicis super iniqua agentes, & taces devorante impio infirmorem se? Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem.* Num propheta: hi aliud conquestione, atque interrogatione denotarunt? Num quicquam asservere, dum queruntur? Non certe plus, quam dum interrogant. Ad eundem ergo modum angelum in Zacharia duas suæ querimonie par-

(51) 3. Doct. Christ. cap. 3. (52) Hier. 12. (53) Habacuc 1

ticular fecisse intelligo, quarum prior per interrogationem expressa sit, posterior per conquestionem. Non itaque asserit, illum annum, in quo loquitur, septuagesimum a desolatione esse, sed istum tam promissum, tam desideratum iamdiu præterisse conqueritur. Nihil enim, ut modo diximus, conquestionem exprimit, nisi quod interrogando expressisset. Iram Dei, scilicet, ultra tempus præfinitum trahi, illa interrogatione questus est, *vsquequo non misereris?* Misericordiam item plus nimio differri questus est, illam conquestionem adiiciens. *Iste septuagesimus annus est.* Quo non vultu asserentis, sed flentis, voce videlicet queribunda, proferendum est. Verum de Zachariæ testimonio satis. Opponitur deinde, quod anni septuaginta non captivitas, sed everfionis numerandi sunt; id quod nos libentissime concedimus. Sed septuaginta everfionis annos non in primo Cyri, sed in Darii secundo expletos esse, id vero constantissime pernegamus non nostra opinione nos, sed scripturæ testimonio freti. At inquis. Templum usque ad Darii secundum annum deiectum eversumque permanfit (54). Si nihil templi factum intelligis, falsum est. Cum in primis Cyri annis altare fuerit extructum, templique fundamenta iacta, ut 1. Esdr. lib. cap. 3. & 5. scribitur. Sin templum ais non fuisse Cyro regnante perfectum; ita est sane. Sed ne usque ad Darii sextum quidem annum perfectum est, quemadmodum 1. Esdr. lib. cap. 6. legimus. Quin Iosephus memoriæ prodidit (55), templum usque ad nonum annum Darii non fuisse omni ex parte expletum. Cui opinioni Iudæi consentientes (56) 46. annis aiunt templum ædificatum. Atque idem Iosephus libro eo, cap. 5. tradit, templum ne anno quidem Xerxis 25. esse suis numeris omnibus absolutum. Quocirca si demolitio templi tandiu perdurasse intelligitur, quandiu informatum illud, atque imperfectum mansit, nimirum septuaginta anni, non iam ad secundum, sed ad sextum, vel nonum Darii, vel etiam 25. Xerxis numerabuntur. Quid? quod 70. anni vastitatis non modo templi, sed urbis etiam intelligendi sunt? Ego, inquit (57),

(54) Daniel. 1. 2. Paral. 36. & 1. Esdr. 1. (55) 11. lib. an. cap. 4. (56) Ioan. 2. (57) Daniel. 9.

intellexi numerum annorum, de quo factus est sermo ad Hieremiam prophetam, ut completeret desolationis Hierusalem 70. anni. Si igitur ad eum modum annos vastitatis accipimus, cum Hierusalem in 20. etiam Arthaxerxis anno adhuc deserta perflerit, muri dissipati, portæ consumptæ, ut 2. Esdr. cap. 2. habes, dicemus utique, 70. illos annos ad Neemiæ quoque tempora protrahendos, cum civitas ab eo est per Arthaxerxis imperium instaurata. Nos ergo, tamen si in secundo, vel saltem tertio Cyri anno templi fabricam inchoatam esse credimus (58), septuaginta tamen everfionis annos tunc expletos arbitramur, non quando templum, aut inceptum, aut consummatum est, sed quando Iudæis est laxata captivitas, dataque adeo facultas, ut in patrium solum remigrarent, altare extruerent, fabricarent templum, civitatem reficerent, ruinas implerent. Quem omnino sensum, ut diximus, a facris videmur literis accepisse, quæ verbum Hieremiæ primo Cyri anno impletum esse tradiderunt (59).

At Mardochæi ætas, imo potius res præclara gestæ cum nostra opinione dissentiant. Nam si tanta fuit, quantam ex nobis adversarii colligunt, non modo summa, sed decrepita etiam ac caduca fuit, nec rebus ita magnis gerendis idonea. Cuius argumenti responsio illa, quæ a viris doctissimis accepta est, non est omnino contemnenda. Eequid enim absurdum est, si illis adhuc sæculis homo unus aut alter ætate, temperamento, corporis asimique vigore longe reliquis sui temporis senibus antecelluerit, cum etiamnum quidam sint, quorum in summa senectute, nec ingenium, nec memoria, nec cæteræ animi vires non modo labefactæ, sed ne extenuatæ quidem videantur? Atque hac responsione illud quoque argumentum diluitur, quod ex Aggæi 2. trahi potest. *Quis in vobis, inquit, est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? &c.* In secundo igitur anno Darii quidam supererant annos nati 116. & eo amplius. Si enim 70. annis desola-

(58) In secundo anno Cyri templi fundamenta posita, Iosephus 1. contr. Apion. lib. 2. adit. Cui ego libenter assentio.
(59) 2. Paral. 36. 1. Esdr. 1.

lationis 30. Cyri, Cambyfis, & Magorum 9. (60) Darii duos & quinque, vel etiam septem addas, quibus ante vastitatem vixerant, si templum videre & gloriæ eius post tot annos recordari potuissent, certe summam illam 116. annorum conficiet. Atquæ hæc responsio quidem minus absurda iudicabitur, si 30. Cyri anni non a capta Babylone, sed ab Astyage victo numerentur. Tunc enim primum Perfarum ac Medorum regnum accepit. Denique hoc quoque respondendum censeo: Quod Mardochæus fuisse legitur de eo numero captivorum, quos transtulit Nabuchodonosor cum Iechonia rege Iuda, non sic accipi oportet, quasi is ipse tunc fuerit inter captivos numeratus: sed quasi ex illis extiterit, exque eis duxerit originem. Hoc vero in Mardochæi laude scriptura posuit, quod non ex iis fuerit parentibus, qui prophetis contradixerunt: sed ex eis, qui Hieremiæ obtemperarunt. Quæ huius loci interpretatio ex primo Esdræ libro, cap. 2. colligitur, ubi numerantur illi, qui ascenderunt de captivitate, quam transtulerat Nabuchodonosor, & in Iudæam reverfi sunt, cum ex ipsis quidam non in Babyloniâ venerint, sed patres eorum. Compertum siquidem ex Matthæo est, Zorobabelem in Babylone genitum fuisse. Sed & 3. Esdr. lib. cap. 5. ita legis, *Sunt autem hi qui ascenderunt ex Iudæa, &c.* Nullam ergo vim scripturæ afferimus, si interpretamur Mardochæum de Hierusalem translatum esse, quod pater eius translatus sit. Quod si quis adhuc hanc intelligentiam violentam esse contendat, & se quoque respondere possumus. Assuerus ille, de quo in libr. Esther perpetua mentio fit, Astyages (61) fortasse fuit pater Darii Medi. Hunc enim Daniel, cap. 9. Assuerum vocat. Vel certe Cyaxares huius pater, quem primum Astæ populos in provinciâs distinxisse Herodorus tradit. Fuisse etiam ait, cum ingenti tenebatur ira, peracerbum. Quæ omnia in Assuerum apprimè conveniunt, qui in libr. Esther cisdem co-

(60) Hieron. annum Magorum perpetuo excipit, & 8. solum Cambyfi assignat. (61) Hieron. communem sententiam sequitur, Assuerumque illum Arthaxerxem a Grecis appellatum ait. At nec Astyages nec Cyaxares Arthaxerxes vocatus est.

loribus pictus est. Nec refert hi, an alii Medorum reges ante Cyrum Asiæ imperitarint. Scimus enim Cresiam Cnidium apud Diodorum in tertio, alios atque Herodotus scripsit, potuisse. Sed Herodotum Eusebius sequitur. Accedit, quod nusquam Assuerus iste rex Babylonis dicitur, sed Perfarum atque Medorum. Ante Cyrum autem, & Darium avunculum una erat monarchia Medorum atque Perfarum: Babylonii rex proprius imperabat, ut in primo libro Herodotus scribit. Accedit etiam quod huic expositioni omnia consonant, nec ex ea quicquam absurdum emergit. Nam quod Mardochæus primum in Babylonem translatus sit, deinde in Susis appareat, nulla repugnantia est. Constat enim fieri potuisse, ut Babylonii quosdam ex captivis Persis Medisque vendiderint: ut causas alias omittam, quæ eius rei multæ esse poterunt (62). Danielem sane in Babylonem principio translatum, comperitum est: at in Susis postea exiisse, capite eiusdem prophete octavo legimus (63). Quanto illud urgentius adversarios premit, quod si tempore aut Darii Histaspis, aut Arthaxerxis Longimani illa contigissent, quæ ipsius Esther narrat historia, nullo modo Esdras, Neemiaque silentio preterissent. Nam hæc ad Arthaxerxis Memnonis tempora referre, si Mardochæus cum Iechonia commigravit, somnio quam simillimum est. Nec me fugit, Susa regiam aliquando Medorum ac Perfarum civitatem, in qua Assuerus convivium illud instruxit, a Dario Histaspis filio conditam, Plinium lib. 6. cap. 27. scribere. Quæ res si vera est, illa de Astyage aut Cyaxare sententia vera esse non potest. Sed Plinii nos auctoritas urgere nequit. Quin multo probabilius Strabo in lib. 15. scribit, Susa Thitoni patris Memnonis ædificium esse. Atque Herodotus lib. 5. urbem Memnonis vocari solitam ait. Non Arthaxerxis Memnonis, sed illius præstantissimi juvenis, qui Priamo e Syria auxiliaturus venit, qui etiam in Susis regiam ædi-

(62) *Narrant Hebræi, ut in 10. Zachar. cap. Hieronymus refert, captivum populum Indarum non solum in Medos & Persas, sed in Bosphorum quoque & septentrionalem plagam a Chaldæis esse translatum.* (63) *Ratio Eusebii.*

ædificavit, Memnoniam ab illo cognominatam, ut Diodorus scripsit lib. 3. Susa vero ante Cyrum fuisse conditam Daniel certissimus auctor est. *Anno*, inquit, *tertio regni Balthasar, cum essem in Susis, &c.* Quam urbem, metropolim esse regionis Elamitarum Hieronymus vere quidem interpretatur, sed in ea Danielem turrim extruxisse falso existimat. Iosephus siquidem in decimo libri postremo capite Danielem ait, apud Ecbatana Mediæ turrim eam ædificasse: apud Susa vero primariam Persidis urbem illa vidisse, quæ Danielis 8. narratur. Quanquam Susa proprie nec Persidis, nec Mediæ civitas est (64), sed Susiæ Persis Medisque vicinæ. Quæ quoniam non duabus his provinciis modo, verum etiam Babylonii confinis erat, inque harum trium regionum medio collocata, ideo reges Perfarum atque Medorum in ea sedem imperii locaverunt. Quod Cyrum fecisse Strabo affirmat: nos alios etiam priores fecisse credimus. Iam si Susa principium regni Assueri fuit, ut primo libri Esther capite dicitur, non fuit autem, aut Darii Histaspis, aut Longimani, aut alterius Arthaxerxis cognomento Memnonis Susa regni principium: sed vel Thitoni, vel alius regis, qui primus Susa nobilitavit, atque inde exordium imperii sumpsit; certe non est absurdum Assuerum virum Esther Astyagem Cyaxaremve huius patrem intelligere. Uterque enim Medis etiam ac Persis imperavit, quemadmodum scribit in 1. lib. Herodotus. Restat ut illud tandem exponamus, qui fieri potuerit ut 70. annos, quos prædixit Hieremias, Iosephus in primo Cyri anno expletos dicat: cum multo plures ipse idem in Nabuchodonosori posterorumque huius imperio computarit. Sed in numeris Iosephi libri menda habent innumera. Quæ ego menda viro diligentissimo atque gravissimo assignare, nec volo nec debeo. Librariorum ergo vitio accidisse credendum est, ut in Negligenti regno, pro 20. subiecta fuerint 40. in Balthasar autem, pro 7. posita fuerint 17. Hos enim duos numeros si correxeris, 70. anni constabunt, quos Iosephus a desolatione ad primum Cyri annum scripsit effluxisse. Sic tamen 70. an-

(64) *Pholomans, lib. 6. cap. 2. 3. & 4.*